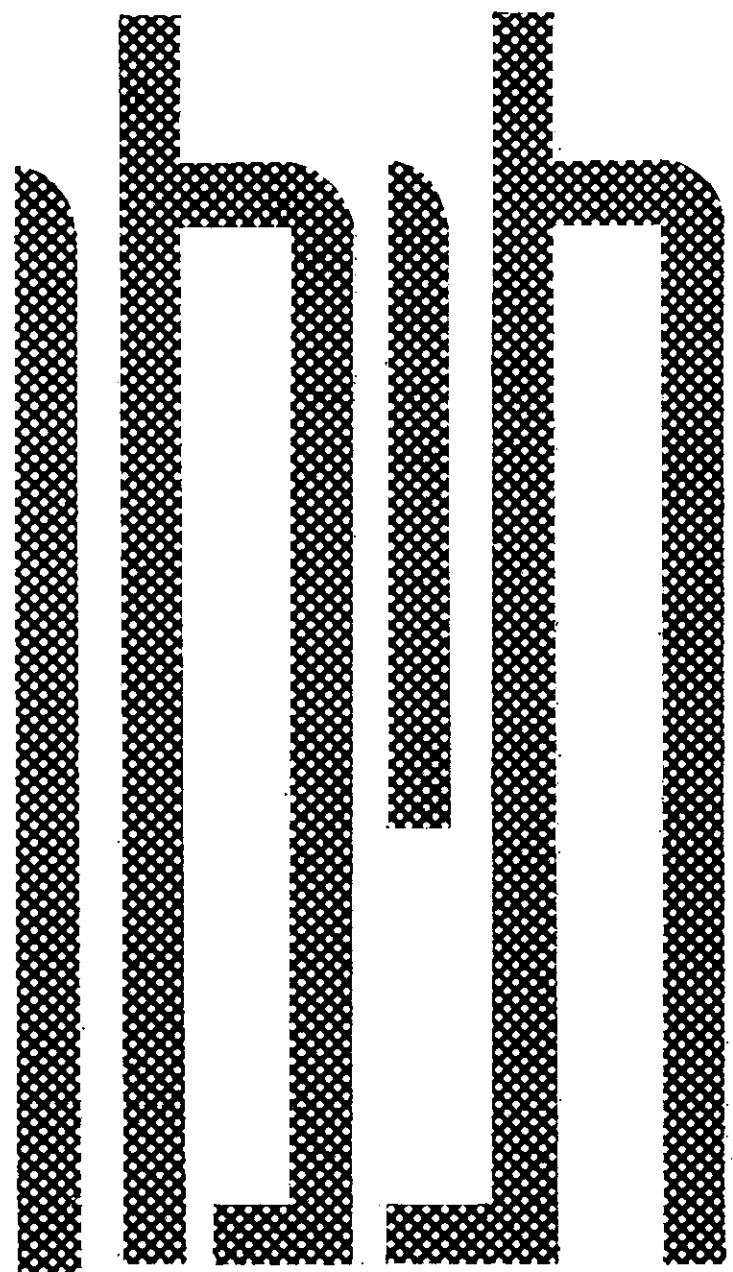


במזרח הערבי נפוץ הסיפור הבא: ביום בהיר אחד יצאו אללה והמלאך גבריאל לשוט בארץ. עברו ימים וארצות, הרים ונקעות, ובכל מקום היה המלאך גבריאל מתפעל וקורא: „הוי אללה, ראה כמה שינו בוראיך את העולם שבראת, עד לבלתי הכר“. לבסוף, משהגיעו לחבל ארץ אחד, קרא המלאך גבריאל: „הוי אללה, ראה! כאן לא שונה דבר מאז בריאת העולם“. ענה לו אללה ואמר: „וכי מדוע תתמה? הן זוהי תימן...“



— פרשות דרכים

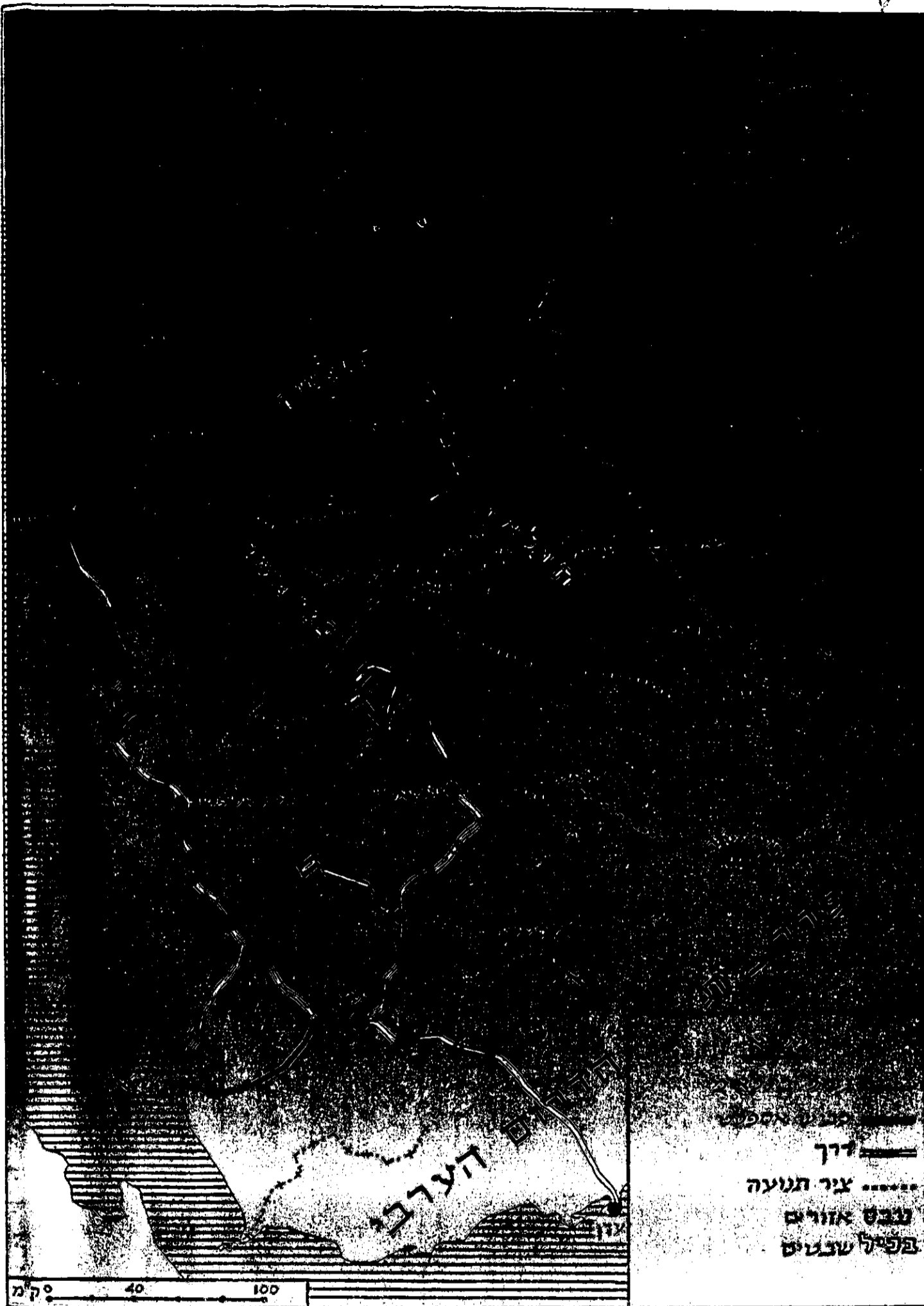
מאת חיים שקד

לפני למעלה משנה נפל דבר בארץ שכוחת־אל זו. עוד טרם נדם קול התותחים שבישר את עלייתו של אימאם חדש לשל־טון בתימן — וכבר נשמעו רעמיהם של פגזים הניתכים על ארמונו שבצנעא הבירה. פגזים אלה היוו מעין כרטיס־כניסה ל„מועדון“ של המדינות המזרח־תיכוניות בהן פרצו בשנים האחרונות הפיכות צבאיות. ההפיכה הצבאית האחרונה בתימן לא היתה שם הראשונה במנין. בחמש־עשרה השנים האחרונות פרצו במדינה זו התקוממויות ומרידות אחדות (ב־1948 נרצח האימאם יחיא, שעלה לשלטון עוד ב־1904 וזכה ב־1918, עם צאת התורכים מתימן, בעצמאות ובריבונות; ב־1955 בוצעה הפיכת־נפל נגד יורשו, האימאם אחמד; בשנים האחרונות נעשו נסיונות מספר לתפיסת השלטון, כולל התנקשות בחיי אחמד ב־1961). אולם הדבר המבדיל את כל הנסיונות הללו מן ההפיכה הנוכחית הוא הקפן המצומצם יחסית, וכן העובדה כי הן התרכזו כל אחת סביב אישיות מסוימת. בחלקן הגדול יצאו למעשה מרידות אלו רק מתוך רצון להעביר את השלטון מידי אישיות זו לידי אישיות אחרת. היו אלה התקוממויות ללא תכנית מהפכנית לשינויים מהותיים במדיניות הפנים והחוץ; והן הסתיימו, לאחר זמן קצר, בתפיסה מחדש של רסן השלטון על־ידי המשפחה השלטת. לא כן ההפיכה הצבאית שפרצה ב־26 בספטמבר 1962 ושהכריזה על הקמת „הרפובליקה הערבית התימנית“. הפיכה זו בוצעה על־ידי כת צבאית מהפכנית השואפת להנתק כליל ממסורת שלטון האימאמים וממשרם, ואשר בין מגמותיה המוצהרות הראשיות — מודרניזציה של תימן, המפגרת בכל השטחים.

הרקע להפיכה

התמורות שחלו במזרח-התיכון כתוצאה מהתפוררות האימפריה העות'מאנית ומחיסולה מתה-ליך ה"התמערבות" ומשתי מל-חמות-העולם — פסחו לכאורה על תימן (ששטחה כ-190,000 קמ"ר, המהוים כ-6% משטח-חצי-האי ערב) והשאירוה כש- היא נתונה בעולו של משטר בנוסח ימי-הביניים. האימאם הזייד, שליטה התיאוקרטי הכלי-כול של תימן, ראה את המדינה כולה, על נתיניה, כקנינו הפרטי — ועשה בה כברכוש-שלו. מאבק-ידמים בל-תי פוסקים שפרצו כתוצאה מאיבות פנימיות או על רקע מריבות חיצוניות, השלטון העות'מאני ולאחר מכן שלטון נם המפגר של האימאמים — כל אלה הפכו בהדרגה את הארץ שנקראה בפי הקדמונים Arabia Felix (דהיינו: "ערב המאושרת") ל"ערב האומללה". האימאמים יחיא ואחמד שמרן במדיניותם — במכוון — על-נחשלותה של תימן. (האחרון שלט בה מ-1948 ועד סוף 1962). הללו קיוו כי על-ידי כך יוכלו לסגור את ארצם בפני השפעות חיצוניות, של-דעתם עלולות היו לערער את מעמדם. הם היו קיצוניים ב-שמרנותם והכבידו את אוכפם על המדינה, בה שלטו שלטון ללא-מצרים הן כ"בעלי הכוח" והן כראשיה הרוחניים של העדה הזיידית*, המיחסת לאימאם תכונות על-אנושיות. לאחר נסיון ההפיכה ב-1955 הקשיח אחמד את לבו, הגביר

את אכזריותו וריכז בידיו את מלוא סמכויות השלטון, בבחינת "על פיו יישק דבר". בימיו אמנם נבנה (על-ידי ברה"מ) נמל חדיש בחודידה, ונסלל (על-ידי הסינים) כביש המקשר את חודידה עם צנעא, אולם פעולות אלו היו כאין וכאפס לעומת פיגורה העצום של תימן בכל השטחים. ככל שהזדקן נעשה האימאם ידוע-החולי חשדן במידה הולכת וגור-ברת ורדה בעמו, ואף במקורביו, ביד קשה. בשנתיים האחר-נות לשלטונו גבר בתימן הטרור הן מצד השלטון כלפי מת-נגדיו, והן מצד המתנגדים — נגד אנשי השלטון, ולא היה כמעט ספק כי השיטה של שלטון-יחיד אבסולוטי-קיצוני —



תימן ושכנותיה

* אוכלוסית תימן המונה לפי האומדן כ-4.5 עד 5 מיליון נפשות (מתוך 11-12 מיליון שבחצי-האי ערב כולו), נחלקת לשתי עדות עיקריות: הזיידים, שהם אחד הענפים של האסלאם השיעי — והשאפעים, המהוים אחת מארבע ה"אסכולות" של האסלאם הסוני. הזיידים שומרים הרבה יותר מאשר השאפעים על מבנם השבטי והם יושבים ברובו של האיזור ההררי, פרט לשלוחותיו הדרומיות ביותר. השאפעים יושבים בעיקר בדרום המדינה ובשפלת ים-סוף. לפי ההערכה מהוה כל אחת משתי העדות כמחצית מאוכלוסית הארץ; אך חשובה מן היחס המספרי שביניהן היא העובדה שהאימאמים נשענו מאז ומתמיד על הזיידים. לא פעם מרדו שבטים זיידים באימאם, אולם הם נחלצו לעזרתו בשעות משבר שאיימו על עצם שלטונו, שכן "האימאמות" כמוסד מבטאת בשבילם במידה רבה את המצב שבו הזיידים הם שליטיה של תימן ואילו השאפעים הם הנשלטים — על כל טובות-ההנאה שראשי השבטים הזיידים יכו-לים להפיק ממצב זה.



באופי — ידע כי לבסס את שלטונו ולקנות לעצמו תמיכה מבית ומחוץ, עליו להשביע את רצון החוגים המתקדמים על-ידי הוכחת נכונותו לרפורמות. אכן, עם עלייתו לשלטון הכריז אל-בדר על תכנית לשינויים מרחיקי-לכת, ואף פירסם צווים ברוח זו. כן הבין אל-בדר כי עליו לדאוג לשיפור רמת הצבא ולהפחתת ההתמרמרות של קציניו. ימים מספר לאחר עלייתו לשלטון מינה אל-בדר את עבדאללה אס-סלאל* המהפכן הוותיק, למפקד-כללי של הצבא. יש להניח כי אל-בדר — שהיה עם התומכים המובהקים במפעלי הפיתוח אשר בוצעו בתימן בשנים האחרונות (נמל חודידה וסלילת כבישים), ואחד היוזמים העיקריים של ההתקרבות למצרים והצטרפות תימן (ב-1958) ל"איגוד מדינות ערב" — היה מנסה לבצע הלכה-למעשה לפחות חלק ממדיניותו המוצהרת, אשר נראתה כפור-תחת את שערי תימן, ולו באופן הדרגתי, לקדמה. אך לא ניתנה לו ההזדמנות להוציא את תכניותיו לפועל. אופי שלטון-העושה של האימאמים, המוניטין שיצאו לאל-בדר כבעל אישיות חלשה משל אביו, התגברות הטרור בשנות שלטונו האחרונות של אחמד, התסיסה הפנימית וההסתה המצרית נגד המשטר, קיום גופים אופוזיציוניים שהטיפו להחלפת משטר זה באחר ול-פתיחת שערי תימן לקדמה — כל אלה הפכו את תימן לחבית של חומר-נפץ. מציאותם של קציני-צבא ממורמרים, הסתננותם של רעיונות חדשים עקב המגע עם הגוש-המזרחי וההקרנה של ההפיכות הצבאית במזרח-התיכון — כל אלה יצרו בתימן כוח מהפכני שהיה מסוגל להצית בהזדמנות הראשונה את הפתיל ולפוצץ את החבית. בנצלם את החולשה שפקדה את המשטר כתוצאה מחילופי האימאמים, החליטו המהפכנים לה-כות. ב-26 בספטמבר בישרו רעמי הפגזים שהתפוצצו בצנעא תקופה חדשה לתימן, לחצי-האי ערב ואולי אף למכלול התהלי-כים הפנימיים בכמה ממדינות ערב וכן ליחסים ביניהן.

המחנות היריבים

מיד לאחר ההפיכה וההכרזה על הקמת הרפובליקה, החלו המורדים בביצור מעמדם הפנימי והחיצוני. הם הכריזו כי האוכלוסייה התימנית כולה תומכת בהפיכה. בתימן ומחוצה לה הופצו שמועות כי האימאם החוקי (אל-בדר), נהרג וכי גופתו נקברה תחת הריסות ארמונו. ב-28.9 הודיעה "מועצת המפקדה

* אס-סלאל השתתף במשלחת הראשונה של קציני-צבא אשר יצאו ללמוד מחוץ לתימן — בעיראק, ב-1936 סיים את לימודיו בקולג' הצבאי בבגדאד. ב-1948 נאסר על-ידי האימאם אחמד בגלל פעילות מהפכנית והיה כלוא עד 1955. כששוחרר, נתמנה למושל נמל חודידה, ואחר-כך (1956) למפקד משמר-הראש של אל-בדר. ב-1959 נתמנה למפקד הקולג' הצבאי בצנעא.

שנשענה על גורמי הרתעה והפחדה, לקיחת בני-תערובה ממשפחות ראשי השבטים, מילוי בתי-הסוהר והוצאות-להורג בסיטונות — הולכת ופושטת את הרגל.

בשנים האחרונות החלו להתארגן קבוצות של מהגרים תימניים משכילים, שנודעו בשם הכולל "התימנים החופשיים", והן פתחו במאבק פוליטי לשינוי פני המשטר בתימן. קבוצות אלו היו מפולגות הן מבחינה ארגונית והן באשר למידת הקיצוניות שבהשקפותיהן; אולם האיבה לשלטון האימאם איחדה אותן. בתחילה היה מרכז הפעולות שלהן בעדן, אולם לאחר הפירוק (1961) של "איגוד מדינות ערב" — אשר איגד, להלכה, מאז 1958 את תימן עם קע"מ — הפכה מצרים לבסיס העיקרי של פעולות החתרנות והתעמולה נגד האימאם. מחוץ, בפעילותם נגד האימאם, ניצלו "התימנים החופשיים" — שהושפעו הרבה מרעיונות הבעת' — את המוני המהגרים אשר עזבו את תימן המפגרת, בתורם אחרי מקורות פרנסה בארצות השכנות (בעיקר בעדן, במזרח-אפריקה ובסעודיה); ומבית, ניצלו לשם כך את התמרמרותם של משכילים, סוחרים וקציני-צבא.

"הצבא התימני" אורגן בימי האימאמים ביחידות נפרדות, אשר בחלקן אוישו בדרך של הטלת מיכסות-גיוס על השבטים. היחידות החשובות היו שומרי-הראש של אחמד ושל האמיר אל-בדר. שאר החיילים היו מפוזרים ברחבי המדינה, לצורך גביית מסים וכחילות-מצב. על-אף רכישת נשק וציוד, שיגורם של קצינים להשתלמות מחוץ לתימן, והימצאותן של מספר משלחות צבאיות זרות בתימן (בזמנים שונים) — פיגר הצבא התימני גם בימי האימאם אחמד באימונו, באחזקת הציוד ובתפעולו והיה רחוק מאוד מלהיות צבא במובנה של מלה זו בימינו. הסיבות העיקריות לכך היו נחשלותה הכללית של המדינה והחשש של שליטיה מפני טיפוח צבא חדיש וחזק, העשוי להפיל את משטרם; בעוד שלצרכיהם (גביית מסים, יחידות שומרי-ראש, חילות-מצב קטנים והופעה בטכסים) התאים גם הצבא במתכונתו המיושנת. אך על-אף כושרו הירוד של הצבא התימני, היוו קציניו — בדומה למצב בארצות ערב האחרות, — "גוף תוסס", והיו נתונים, מטבע הדברים, יותר מן הממוצע של כלל האוכלוסייה להשפעת הטכניקה ורוח הקדמה. בתוך מערכת יחסי-הכוחות הפנימיים היה הצבא את לשון-המאזניים. עם זאת, היה במעמדו של הצבא בתימן משום כפילות. מחד גיסא, אין לתאר נסיון בעל-סיכויים להפלת המשטר ללא סיוע מצד קציני הצבא; אולם מאידך גיסא — כתוצאה מנחשלותו של צבא זה, הרכבו, פיזורו, וכן קיומם של שבטים לוחמים בעלי נשק מחוץ למסגרת הצבאית — לא היה עדיין בנטית הקצינים הבכירים לצד זה או אחר כדי להבטיח הצלחה מלאה של הפיכה צבאית וביסוסה ברחבי תימן.

ההפיכה

כל עוד שלט האימאם אחמד בכיפה, ועל אף היותו זקן וחולה, לא נזדמנה למהפכנים-שבכוח שעת הכושר. הללו ציפו במח-תרת (בתוך תימן) ובגלוי (מחוץ לתימן) לרגע בו ילך האימאם לעולמו. ב-19 בספטמבר 1962 נודע על מות אחמד ועל הכתרת יורש-העצר — "סיף אל-איסלאם" מוחמד אל-בדר (כבן 35).

אל-בדר — אישיות מתקדמת יותר מאביו, אם כי חלש ממנו

נאמניו, שלא ידעו עתה במי עליהם לתמוך — הבו אם בדודו. כדי למנוע פילוג במחנהו ויתר אל-חסן על תואר האימאם והכיר באל-בדר כבאימאם החוקי של תימן. מעתה יכול היה מחנה האימאם להופיע — הן במערכה הפנימית, שהלכה והחריפה, והן במאבק המדיני הבין-ערבי והבין-לאומי — כגוף מאוחד שבראשו עומד שליטה החוקי של תימן הנלחם על כתר. במאבק מדיני זה הדגיש אל-בדר נקודות מספר: ● הוא השליט החוקי — ואילו מנהיגי ההפיכה הנם אוזורפאטורים וקומוניסטים, הנזקקים לכוח צבאי זר (קרי: מצרים) כדי להתחזק מעמד; ● ברצונו להמשיך במדיניות הרפורמות בכל שטחי החיים; ● במדיניות-החוץ שלו הוא נשאר נאמן לרצונו לשמור על יחסי ידידות עם כל המדינות המכבדות את עצמאותה של תימן.

גם כיום קיימת עדיין בתימן החלוקה הבסיסית לשני מחנות עוינים, ביניהם מתנהלת „מערכה חמה“ הנמשכת זה למעלה משנה. בסכסוך זה נטלה מצרים מלכתחילה חלק פעיל, על-ידי תמיכה ללא-סייג במחנה הרפובליקני ועל-ידי ניהול המערכה הצבאית באמצעות הצבא המצרי. מחנה האימאם מסתייע אף הוא בגורמים חיצוניים, כשאת עיקר הסיוע מגישה לו כיום סעודיה, אף שבשלב מסוים נעזר האימאם גם על-ידי ירדן.

המחנה הרפובליקני

ההפיכה טרם הספיקה להתבסס בתימן — וכבר נתגלו סכסוכים חמורים בקרב מנהיגיה, הן על רקע של יריבות-אישית והן על רקע של חילוקי-דעות בקשר לאוריאנטציה הבין-ערבית. צמרת המהפכנים, המורכבת ברובה מקציני-צבא שעמדו בראש ההפיכה או מאלה שהצטרפו אליה בימיה הראשונים, מפולגת ומסוכסכת מפנים. כבר בזמן הראשון לאחר ההפיכה נתגלו סימניה הראשונים של המחלוקת, אשר הלכה והחריפה — והתבטאה במאבקים שהגיעו לשיאם עם פרוץ הריב בין אס-סלאל ואל-בידאני. ריב זה הביא בעקבותיו לשידוד מערכות וטיהורים בצמרת. המחלוקת בתוך שורות המהפכנים נסבה על שאלות-יסוד, שהנן מכריעות לגבי עתידה של תימן, וביניהן: היחס אל מצרים; אופיו של המשטר החדש; היחסים בין הזיידים והשאפעים.

היחס אל מצרים. בעוד הכל מודים כי בלעדי נוכחות הכוחות המצריים במקום אין סיכויים רבים להתבססות כוחות ההפיכה, הרי נאמני אס-סלאל תובעים לקיים, בצד ההשענות ההכרחיות על מצרים, מדיניות בין-ערבית מאוזנת; ולעומתם ניצבים

* מנהיגי „התימנים החופשיים“ שפעלו ממצרים בסוף ימי האימאם אחמד. ימים מספר לאחר פרוץ ההפיכה הגיע אל-בידאני לתימן והצטרף לצמרת המהפכנים.

האימאם אל-בדר בחוג-נאמניו

העליונה של הצבא התימני“ על הקמת מוסדות שלטון בראש שותו של אס-סלאל, שהוסיף לכהן גם כמפקד הצבא. כן הוקם „בית-דין עממי“ והוכרוז על הקמת „מועצה עליונה להגנה“, שחבריה הנם מבין ראשי השבטים — וזאת על-מנת לזכות בתמיכתם. על-ידי הקמת המוסדות הללו רצו המהפכנים להדגיש קבל דעת-הקהל הערבית והעולמית כאחת כי שלטונם הוא הוא השלטון הלגיטימי — דבר שהיה חיוני לצורך השגת הכרה בין-לאומית במשטר החדש. אכן, בריה"מ ומצרים הזדרזו להכיר ברפובליקנים; בעקבותיהם הלכו רוב מדינות ערב (להוציא את הממלכות), והכירו בתימן. אם כי תוך הסתייגות מההתערבות המצרית; כן הכירו בה מדינות הגושים המזרחי והאפרי-אסיאני. אולם בעוד שבימים הראשונים דומה היה כי המהפכנים, הזוכים בהכרה ממדינות-חוץ, משתלטים בהדרגה על תימן, התברר עד מהרה כי מחנה תומכי האימאם אינו משלים עם הנסיון לחסלו.

בעוד סוכנויות הידיעות מפיצות פרטים על אודות ההפיכה ועל מות האימאם, יצא דודו, אל-חסן (כבן 45), מניו-יורק (שם כיהן כראש משלחת תימן לאו"מ) לתימן, ונטל לעצמו את תואר האימאם החוקי. בהגיעו למחוז חפצו, התיצב אל-חסן בראש תנועת-ההתנגדות המזוינת של השבטים להפיכה והחל לארגן את תומכיו. הוא ניסה לשוות צביון של תמיכה עממית רחבה למאבקו על השלטון והבטיח להמשיך ברפורמות עליהן הצהיר אל-בדר. את אס-סלאל, הסמל והמופת של הנהגת המהפכנים, האשים אל-חסן בכפירה בעקרונות הדת והמוסר, ואילו את ההפיכה בכללה — ב„סיכון עצמאות תימן ואחדותה הלאומית“. אל-חסן לא הסתפק במלחמת מלל, כי אם הרחיב בהדרגה את מרחב הפעולות של השבטים אשר התיצבו תחת דגלו, ואלה שהחלו מצטרפים אליו, לעבר מרכזה של תימן. בינתיים נודע כי אל-בדר עצמו הצליח להמלט מארמונו שב-צנעא ולהגיע אל נאמניו באיזור חג'יה שברמה הצפון-מערבית של תימן. הופעתו של אל-בדר הטילה בתחילה מבוכה בקרב

נאמני אל-בידאני, שהנם פרו-נאצרים מובהקים — ואשר כנראה לא אמרו עדיין את מלתם האחרונה, על אף הפגיעות החוזרות ונשנות במעמדו של מנהיגם.

אופיו של המשטר החדש. מצד אחד מעלים בחוגי אס-סלא את הדרישה לשלטון ריכוזי תקיף, ומאידך גיסא מתגבשת אופר-זיציה, המורכבת ממשכילים מבין המנהיגות הותיקה של „התי-מנים החופשיים“, הדורשת דמוקרטיזציה של השלטון.

היחסים בין הזיידים והשאפעים. השאפעים — אגב, אל-בידאני הינו שאפעי — אינם רואים בעין יפה את מעמדם החזק של קצינים זיידים מנאמני אס-סלא — שהנו עצמו זייד — בקרב צמרת ההפיכה, וכן אינם אוהדים את המאמצים לקירוב ראשי השבטים הזיידים; מאמצים, שהנם הכרחיים לנסיון לפורר ולהחליש את מחנה האימאם.

גם במאבק פנימי זה נטלו המצרים חלק פעיל ונאלצו, בסופר-של-דבר, להכריע לטובת נאמני אס-סלא, מתוך ידיעה ברורה כי אם יתמכו בחוגי אל-בידאני, יאבדו להם לחלוטין הסיכויים להרחיב את תמיכתם של ראשי השבטים הזיידים במשטר החדש.

על-אף הסכסוכים הקיימים בתוך ההנהגה הרפובליקנית והרג-שת חוסר הבטחון האופפת אותה, קיימים גורמים מספר המאחדים את צמרת המהפכנים. בראש-וראשונה, מאחדת אותם תחושת הסכנה לעצם קיומם, תחושה שהנה בבחינת „דבק“ המלכד את שורותיהם, שבלעדיה היו לובשים הסכסוכים אופי חמור עוד יותר. גם השאיפה הבסיסית של כל חוגי המהפכנים זהה בעיקרה, והיא מתבטאת ברצון לשנות מיסודו את אופי המשטר בתימן, לפתח את הכלכלה ולהשתית על בסיס חדיש, ולהעלות את רמת החיים של האוכלוסייה.

מחנה האימאם

אף כי מחנה נאמני האימאם מופיע כלפי-חוץ כמקשה אחת, בהנהגתו של אל-בדר, יש להדגיש כי אין הוא מהוה גוף מאוחד. קיימות בתוכו כיום מגמות מספר:

אל-בדר מגלם את הגישה הקיצונית השואפת להחזיר את תימן לשלטונו המוחלט, אף כי תוך ליברליזציה מסוימת של מוסדות השלטון. לעומתו ניצבים אל-חסן ונסיכים מספר, שהיו רוצים לראות את תימן כמלוכה תחוקתית חדישה, ולא דוקא בשלי-טתו של אל-בדר... מגמה שלישית, מתונה יותר, מעונינת בהקמתה של מדינה חדישה, בעלת משטר תחוקתי, אך כנראה טרם קבעה מסמרות בשאלת המשך קיומה של המלוכה. חילוקי-דעות אלה הנם עדיין בבחינת מחלוקת סמויה; שכן הכל במחנה זה מאוחדים על-ידי הרצון העז לסלק מתימן את הפולשים המצריים. במדיניות-החוץ מאפיינת את מחנה האימאם אוריינטציה מערבית.

בפעילותם הנוכחית — המתבססת על תמיכת אוכלוסייה תימנית אוהדת — נעזרים תומכי האימאם גם בסיוע מהחוץ. שעה שפרצה ההפיכה בתימן נמצאו ירדן וסעודיה בעיצומו של הידוק שיתוף-הפעולה ביניהן, ברוח „הסכם טאיף“ שנחתם ב-1962. זהות האינטרסים של שתי הממשלות גברה עוד יותר כתוצאה מההפיכה בתימן, והיא הביאה לתיאום הדוק ביניהן בכל הנוגע לאימאם. הן סעודיה והן ירדן חוששות מפני הסכנות

הטמונות בעצם התקדים של חיסול המלוכה התימנית על-ידי הפיכה צבאית, מה גם שהפיכה זו זכתה מיד בתמיכת עבד אנ-נאצר, על-ידי שיגור כוחות-צבא סדירים ממצרים. ירדן וסעודיה לא רצו להשלים עם נפילת האימאם ולעמוד בשויון נפש נוכח הסיכויים של השתלטות נאצרית בתימן, העשויה לשמש ראש-גשר לחדירתו לחצי-האי ערב, על כל התוצאות הכרוכות בכך לגבי המשטרים המלוכניים שבו. ירדן וסעודיה הכירו, איפוא, באל-חסן, ואחר-כך באל-בדר, והחלו בהגשת סיוע מדיני מלא וסיוע צבאי חלקי לכוחות הלוחמים של האימאם — ובעיקר על-ידי הדרכה, הכונה והזרמת נשק, ציוד וכספים. נראה כי בשלב מסוים נעזר האימאם גם על-ידי נסי-כויות שמדרום-מזרח לתימן. בעקבות חתימת „אמנת האיחוד המשולש“, קצרת-הימים, בין מצרים סוריה ועיראק, באפריל 1963, והמהומות שפרצו בירדן מיד אחר-כך, הוכרח חוסיין להפסיק את תמיכתו המעשית באל-בדר — תמיכה שעוררה ביקורת עזה בקרב הגורמים האופוזיציוניים בירדן. יחד עם זאת, אין ספק כי תמיכתה של ירדן נתונה גם כיום לאימאם והיא מתבטאת עתה בעיקר במישור המדיני. סעודיה, לעומת זאת, לא חדלה מהושטת סיוע — וביחוד לנוכח העובדה שה-מצרים, היושבים עתה בפתחה של סעודיה, לא זו בלבד שלא הקטינו את עצמת חיל-המשלוח שלהם אלא אף תגברו אותו — ועברו גם לפגיעות ישירות ביעדים בשטחה של ערב-הסעודית.

ההתערבות המצרית

לא תמיד לחמה מצרים בשצף-קצף — בכל אמצעי התעמולה העומדים לרשותה ועל-ידי הפעלת צבא סדיר — נגד משטר האימאם, ובמיוחד נגד אל-בדר אישית. ב-1958 היתה מצרים מוכנה להתאגד עם תימן ולהקים את „איגוד מדינות ערב“, שלא חרג מעולם מגדר הסכם שעל הנייר, אולם שימש כבלם לתרונות המצרית בתימן. אף לאחר שהתפרק ה„איגוד“ (בעק-בות פירוק קע"מ) וגברה ההסתה המצרית נגד האימאם, תוך תמיכה גלויה בחוגים התוססים שבתימן ומחוצה לה — לא



טנק מצרי שהוצא מכלל-פעולה על ידי לוחמי-גרילה מתומכי האימאם

נמנע עבד אנ-נאצר מלשגר לאל-בדר מברק ברכה ולאחל לו הצלחה עם עלותו לשלטון. אך משפרצה ההפיכה לא היססו המצרים לשלוח מיד לתימן כוחות צבא סדירים, בדרך האויר ובדרך הים, להפעילם בשדה-המערכה ולתגברם בשעת הצורך.

במקביל לשיגור חיל-המשלוח נשלחו ממצרים לתימן גם מומרים, טכנאים ופקידים במספרים הולכים וגדלים; בדרך זו של השתלטות (על-ידי נוכחות כוחות צבא) ועל-ידי סיוע אדמיניסטרטיבי וכלכלי הגבירו המצרים את שליטתם בכל שטחי החיים בתימן.

לצורך הצדקת התערבות צבאית לטובתו של כוח פנימי במדינה ריבונית — שאינו מסוגל לזכות, בכוחות עצמו, בתמיכתה המכרעת של האוכלוסיה — יצרו המצרים מערכת של הנמקות מעין-אידיאולוגיות. ברוח זו אמר הסניין הייכל, שופרו של עבד אנ-נאצר, כי מצרים רואה את עצמה אתראית, מבחינה מהפכנית, לשאיפה לקדמה באיזור כולו... קהיר לא תוכל לעמוד מנגד בראותה את הריאקציה טורפת מהפכה לאומית כחיה צמאת-דם, ובניגוד לרצון העם אשר כל מבוקשו — לחיות. מכאן, שכל תנועה מהפכנית ההולכת-ובשלה עתה בעולם הערבי עלולה למצוא עצמה נאלצת לצאת למלחמה למען מטרותיה. מכאן גם שקהיר לא תוכל לפנות עורף למלחמה זו, כאילו אין הדבר מענינה כלל... לצורך מתן תוקף חוקי להתערבותם, וכדי לשבר את אזני דעת הקהל, הסתמכו המצרים בתחילה על אמנת ג'דה מ-1956. עד מהרה הסתבר כי זהו בסיס חוקי קלוש, שכן גם סעודיה היא צד חתום, ועל כן חתמו הממשלה הרפובליקנית ומצרים על אמנה להגנה הדדית (10.11.1962) — זמן רב לאחר שהצבא המצרי החל משתתף באופן פעיל במלחמה בתימן.

ברור כי כל ההסברים שניתנו, בתוך מצרים ומחוצה לה, להתערבות, אינם אלא אידיאליזציה של מערכת-האינטרסים המצרית הכללית במזרח-התיכון* עבד אנ-נאצר חיפש (ומי חפש) אפשרויות להחזיר לעצמו את יוקרתו, שנפגעה כתוצאה מפירוק קע"מ והוא שואף להגשים את רעיונותיו בדבר הטלת ההגמוניה המצרית "מן האוקינוס ועד המפרץ"; על כן מוכן היה להסתכן ולקפוץ על מרכבת ההפיכה התימנית. החיפוש המתמיד אחר "מרחב מחיה" למצרים, אוצרות הנפט המצויים בשפע בחצי-האי ערב, חשיבותה הגיאופוליטית-אסטרטגית של תימן והערכה מוטעית-ביסודה בקשר לנטייתיהם, ליכולתם ולעצמתם של בני השבטים — כל אלה שימשו כפתיון. עבד אנ-נאצר קיווה כי הוא יסייע למרכבה זו בעודה במעלה הדרך; ומשתגיע לפסגה — יוכל להפוך את הצלחתה לנצחון לו ולמצרים.

המערכה הצבאית

תנאים אובייקטיביים אחדים משפיעים על אופי המערכה הצבאית המתנהלת עתה בתימן. פני-ההקרקע של השטחים ההרריים מבוטרים מאוד, לאורך ולרוחב, ואת מורדותיהם מציינים מצוקים תלולים וואדיות עמוקים. טיבו זה של השטח ההררי, האופיני לנוף התימני, ונחשלות שליטיה — גרמו למיעוט הדרכים בתימן ולהתהוות צירי-תנועה מוגדרים אשר רובם נשלטים בקלות מן ההרים, ביניהם הם עוברים. האוכלוסיה התימנית מורכבת, כאמור (בעיקר באזורים ההרריים), מבני שבטים עזי נפש, האוחזים בנשק מגיל צעיר, מכירים היטב את אזורי מגוריהם ורגילים לאקלים ההררי הקר. מאזן הכוחות נטה באופן טבעי לטובת הצבא המצרי — בגלל עצם היותו צבא סדיר, ההבדלים ברמת המשמעת, האימון והציוד של הלוחם הבודד, וכן כתוצאה מן המחסור, אצל כוחות ה-



הדרך הראשית מתעו לעדן

אימאם בנשק כבד או בידע מתאים להפעלתו, והעליונות המצרית באויר. במצב זה נקטו נאמני האימאם, לשם איזון הכוחות, בשיטות קלאסיות של לוחמת-גריליה. כאנשי-כפר מתכנסים הם לצורך פעולה ומתפזרים לכפריהם לאחרים; הם נוקטים בשיטות "פגע וברח", תוקפים במפתיע ואינם מרכוזים את מאמצייהם בחזית אחת. בתוך שטח הררי ונגד אוכלוסיה המפעילה שיטות כאלה, — נלחם הצבא המצרי. הוא הועמד עתה בפני תנאים שונים (וקשים לאין-ערוך) מאלה שלקראתם צויד ואומן. השטחים הם הרריים, אינם מוכרים, בלתי נוחים לניווט ולתנועה — ולא ניתן להפעיל בהם יחידות אורגניות גדולות, על נשקן המסייע, וודאי וודאי שאין לחשוב במקרה דגן על הפעלת הדוקטרינה הסוביטית. הלוחם המצרי אינו רגיל ללוחמה בהרים ובאקלים הררי קר. ריחוקה של מצרים מתימן הכביד אף הוא במשך זמן רב על הזרמת הציוד הרב הדרוש לחיל-המשלוח המצרי (שנתקל בתימן במחסור בפריטים ובחלקי-חילוף הפשוטים ביותר, להם נזקק צבא חדיש בתמידות בפעולתו); ריחוק זה יוצר גם אפקט פסיכולוגי שלילי בלב החייל המצרי, שאינו יודע בבירור מדוע ולמען מה הוא נלחם בתימן. על כל הקשיים הללו יש להוסיף את אי-הבטחון של המצרים בנאמנות האוכלוסיה, שכן האוכלוסיה

* בהקשר זה — ולמרות המסיבות השונות לחלוטין — ראוי אולי להזכיר את פרשת משלוח הצבא המצרי לחצי האי-ערב על ידי מוחמד עלי, בראשית המאה ה-19.

מותססת הן על-ידי שליחי האימאם המחלקים כסף ונשק, והמנצלים את הגורם הדתי-העדתי (ושליהם אלה מוצאים את דרכם אפילו לתוך השטחים המוחזקים על-ידי המצרים והרפובליקנים), והן על-ידי גל-השנאה הגואה כלפי החיילים המצריים, המתנהגים בתימן כצבא-כיבוש במדינה נכנעת. שנאה זו גברה לאחר שהמצרים השתמשו באמצעים קיצוניים ביותר כדי למוטט את רוחם של תומכי האימאם — כגון שיי מוש בגאזים מרעילים, הפצצת אוכלוסיה בלתי-לוחמת, שריי פת יכולים בשדות וכד'. גם כל הנסיונות של המצרים לארגן ולצייד יחידות-צבא תימניות, שתסייענה ליחידות המצריות או אף תחלפנה אותן, נכשלו לעת עתה כשלוך חרוץ, משהתברר כי רבים מהחיילים עורקים בשעות הקרב לשורות נאמני האימאם. אין ספק כי אולת ידם של המצרים, שלא הצליחו עד כה להשיג הכרעה צבאית מלאה — אף היא אינה מוסיפה להם יוקרה בקרב האוכלוסיה התימנית.

המצב בתימן (מאז תחילת הקרבות — ובזמן כתיבת המאמר) הוא כזה שלמעשה קיימות „שתי תימן” — זו שבשליטת הרפובליקנים והמצרים וזו שבשליטת נאמני האימאם, ובתוכם קיימים „שטחי-הפקר”. שטחי המגע בין הלוחמים משני הצדדים מפוזרים על פני כל צפון תימן ומזרחה. בשורה של קרבות מקומיים, ומתקפות לאורך צירי התנועה, סבלו המצרים ונאמני האימאם אבידות כבדות, כשכל צד זוכה מפעם לפעם בנצחונות מקומיים. לאחר מערכה עקובת-דמים, המתנהלת מאז פרוץ ההפיכה, הגיעו עתה שני המחנות למצב שבו הרפובליקנים והמצרים מחזיקים במרחב החיוני המבוסס על הערים הגדולות, צנעא—חודידה—תעז, ובצירי התנועה העיקריים שביניהן. מאידך גיסא, מסתתרים נאמני האימאם באזורים הרריים, מטרידים את כוחות החי"ר, הקומנדו והצנחנים — שבחלקם הנם מכותרים למעשה — ומפעם לפעם מצליחים לפגוע פגיעות מוחשיות בשדרות או שיירות אספקה של המצרים, או בריכוז מקומי שלהם. מבחינת מאמץ הלחימה המצרי, המרכז בתימן חיל-משלוח של כ-30 אלף חייל, יש להבחין בין שני שלבים ברורים:

שלב א'. עד סוף מרס 1963 כוון המאמץ-העיקרי המצרי להשתלטות על הערים הגדולות ודרכי התחבורה ביניהן וכן על עיירות-מפתח לאורך צירי-התחבורה העיקריים. בשלב זה היתה המגמה העיקרית להשתלט על תימן על-ידי כיבוש שטחים והנוכחות הפיסית של כוחות צבא בהם, וכן לתקוע, לאורך צירי התנועה, טריזים בשטחים הנתונים למרות האימאם — ועל-ידי כך לנסות לפצלם ליחידות קטנות ומנותקות זו מזו. כן הופנו כוחות רבים לבלימת מתקפות כלליות ומקור מיות מצד נאמני האימאם ול„סתימה” של מעברי-הגבול, על-מנת להפסיק את הסיוע החיצוני למחנה האימאם. כבר בשלב זה נוצר מצב בו הצליחו המצרים להשתלט על כמה נקודות-מפתח המרוחקות מן המשולש צנעא—חודידה—תעז (כגון על צעדא שבצפון) אולם לאחר זמן מה נותקו היחידות המצריות המחזיקות בנקודות אלה מהבסיס המרכזי הנ"ל, וכוותרו למעשה על-ידי לוחמי האימאם; והיה הכרח לתספק אותן באמצעות מטוסים והליקופטרים. אחד הנסיונות העיקריים של המצרים להשיג מטרות אלו אותן הציגו לעצמם בשלב הראשון — נסיון שעמו בא למעשה לסיומו כל השלב הזה גופו — התבטא במאמץ לכבוש בתנועת מלקחים את מאריב (נקודת-

הסיום של הנתים צנעא—גיחאנה—מאריב) ואת חבל אל-ג'וף כולו, המשתרע במורדות המזרחיים של הרי תימן והגובל מצדו המזרחי עם „חבל הריק” (בערבית: רב-עאל-ח'אלי) — הלא הוא המדבר הגדול, והבלתי עביר לחלוטין, שבדרום-מערב חצי-האי ערב. לאורכו של חבל אל-ג'וף עובר עורק תחבורה חשוב המקשר את פאת צפון-המזרח של תימן עם דרום-מזרח והמהווה את האפשרות היחידה לעקוף את שטחה הפנימי של תימן (שבצומתי נתיביו מחזיקים המצרים) ולנוע בכיווני צפון-דרום, לעבר סעודיה מזה ולשטחי ה„פדרציה של דרום-ערב” ועדן מזה. המצרים הניחו כי על-ידי השתלטות על איזור זה יוכלו לנתק אחדות מדרכי האספקה החשובות של נאמני האימאם. אכן, באמצע מרס 1963 נכבשה מאריב על-ידי המצרים, לאחר מאמצים נואשים מצדם להפיץ את נאמני-האימאם בסביבות גיחאנה, שליד צנעא. אך, עד מהרה הסתבר למצרים כי על-אף ההצלחה, שהיתה מרשימה על גבי המפה, הם לא הצליחו לזכות בהשג של ממש.

שלב ב'. לאחר שנכשלה מתקפה-רבתי זו של הכוחות המצריים, שכוונה להשתלטות מלאה על חבל אל-ג'וף (היא הביאה אך למתיחת קווי-האספקה של הגייסות המצריים בצורה המאפשרת ניתוקם בקלות יחסית, ולפיזור הכוחות המצרים על פני אזורים נידחים) החליטו המצרים בראשית אפריל 1963 לנקוט בגישה דפנסיבית ביסודה, תוך שמירה על הקיים וצמצום הסיכונים (וכתוצאה מכך — צמצום האבידות).

כתוצאה מן הקשיים האוביקטיביים שנמנו לעיל, ומכך שהמצרים לא הצליחו לפתח מערך התקפי שיביא לתוצאות מכריעות, הפך חיל-האוויר המצרי (כולל מפציצי TU-16) כבר בשלב מוקדם למדי לזרוע העיקרית שבאמצעותה ניסו המצרים לאזן את מצבם — על-ידי ביצוע הפצצות-עונשין בקנה מידה גדול וזריעת הרס וחורבן ללא הבחנה, כדי ליצור אפקט פסיכולוגי.

אף על פי כן לא הצליחו עד כה המצרים למוטט את רצון הלחימה של השבטים, השבים ותוקפים לאחר שהם מתאזרים ששים. נסיונות חוזרים-יושנים של המצרים להפציץ מחנות בשטח סעודי ריבוני (שם נמצאים בסיסיו הראשיים של אל-בדר, מקורות אספקתו ולשם הוא מפנה את נפגעיו) על מנת לחסלם, השיגו אמנם כמה וכמה פגיעות אך בתכליתם העיקרית נכשלו אף הם לחלוטין.

בהקשר זה מן הראוי להזהיר מפני הינצרות תמונה מסולפת לגבי כושר הלחימה של הצבא המצרי, נוכח כשלונותיו האר-פרטיביים בתימן. כבר הודגשה לעיל העובדה שצבא זה נלחם בתנאים השונים תכלית שינוי מאלה שלקראתם הוא אומן. עם זאת בולטות עובדות-יסוד אחדות, מהן אין להתעלם: מעשי גבורה של חיילים מצריים בודדים; גילויי יכולת תמרון ואלתור מצד מפקדים; פתרון מהיר למדי, יחסית, של בעיות לוגיסטיות מורכבות — כגון העברת חיל-המשלוח לתימן, תגבורו ושיגור אספקה באמצעות אניות ומטוסים. חיל-האוויר המצרי, הממלא אף הוא — כאמור — תפקיד חשוב במערכה, הפעיל מפציצים ומטוסי-תובלה סובייטיים חדישים — דבר המעיד על כך כי הציוד הצבאי שנרכש, נקלט וכי קיימת יכולת להפעילו בקרב.

אולם, יש לציין עובדות-יסוד אלו: א. אי-יכולתם של המצרים להכריע את הכף לטובת הרפובליקנים על-ידי מתקפות

רבתי; ב. המפקדה בקהיר אינה יכולה לתגבר את חיל-המש-
 לוח ללא גבול, ואינה יכולה להשאירו בתימן לאורך ימים;
 ג. אבידות כבדות נגרמו לצבא המצרי; ד. השפעת המרירות
 המצטברת והנטל הכספי הכרוך בהחזקת חיל-המשלוח וב-
 הפעלתו בתימן. אם נקח בחשבון עובדות אלו, הרי נראה כי
 הבעיה המרכזית שבפניה ניצב כיום המשטר הנאצרי בתימן,
 נשארה בעית „ניתוק המגע“; דהיינו: כיצד ליצור אפשרות
 להתחלת פינוי הדרגי של הצבא המצרי שבתימן — וזאת
 מתוך ידיעה כי פינוי זה עשוי להביא להתמוטטות המהפכנים.
 פיון שעד כה לא הושג הפתרון לדילמה זאת באמצעים צב-
 איים, התגבשה כנראה לאחרונה ההכרה כי הפתרון טמון
 במישור המאמצים המדיניים.

המצב המדיני

במקביל למערכה הצבאית מנהלים הצדדים גם מאבק מדיני
 בתחומים הבין-ערבי והבין-לאומי. כך הפכה תימן קלף בידי
 עבד אנ-נאצר במיקוהים שונים (כגון בשיחות הצבאיות על
 עמדת מדינות ערב ביחס להפעלת „מוביל-המים הארצי“).
 בניגוד לחוסר ההכרעה בתחום הצבאי, שהוא בעוכרי הרפוב-
 ליקנים, זכו הם בהשגים לא-מבוטלים בתחום ההכרה הבין-
 לאומית. לאחר הכרת הגוש-המזרחי (שבעקבותיה נחתמו אף
 מספר הסכמי סיוע-צבאי — בסוף 1962 ובראשית 1963 —
 ונשלחו מומחים רוסיים לתימן), הפכה השגת ההכרה מצד
 המערב לאבן-פינה במאבק המדיני של הרפובליקנים. נראה
 כי לפי הערכת המצרים רק הכרה זו עשויה היתה להשמיט
 את הקרקע מתחת לרגלי נאמניו של האימאם, להביא לצמ-
 צום הסיוע הירדני-סעודי-ביחאני לכוחותיו, לאפשר לכור-
 חות המצריים להשתלט על תימן כולה ובדרך זו ליצב את
 המשטר הרפובליקני ולהתגבר על ההסתבכות הצבאית וה-
 מדינית של מצרים בפרשה התימנית. מיד לאחר פרוץ ההפי-
 כה, ההתערבות המצרית והתלקחות מלחמת-האזרחים הביעו
 חוגים מדיניים מערביים את יחסם החיובי לשינוי שחל בתימן,
 בפיתוחה ובקידומה. ארה"ב אף נשאה ונתנה במשך כל הזמן
 עם אסיסלאל ועם מצרים, אולם הכרתה בוששה לבוא —
 כנראה מתוך רצון למנוע זעזועים מידיים בארצות הגובלות
 עם תימן. יתכן כי מגמת ארה"ב היתה גם לנצל את השהית
 ההכרה להפעלת השפעה מרסנת על ראשי המשטר החדש
 ועל עבד אנ-נאצר, שהחלו מאיימים בכיבוש כל חצי-האי.
 ארה"ב, שפעלה בהתאם לאינטרסים שלה בנפט הסעודי ובי-
 מזרח-התיכון בכלל, לא גרתעה בשעתו מהפגנת כוח בשמי
 סעודיה, והיא דרשה, במו"מ שהתנהל בדרג דיפלומטי, הצהרה
 מתאימה מצד המצרים והרפובליקנים, בעיקר כדי להחליש
 את המתיחות הגואה בסעודיה ובין תימן-מצרים וסעודיה.
 מדי פעם נפוצו שמועות כי ארה"ב עומדת להכיר במשטר
 החדש; אך רק לאחר שנכשלה לחלוטין מתקפה-כללית מצ-
 רית (בסוף נובמבר 1962), נאותו הרפובליקנים להצהיר כי
 המשטר החדש יכבד את ההתחייבויות הבין-לאומיות של ה-
 משטר הקודם (קרי: הסכם 1934 בין תימן לבריטניה*)
 וישמור על יחסים תקינים עם שכנותיו. עבד אנ-נאצר חזר
 על ההבטחה כי יפנה את כוחותיו מתימן בהדרגה, בתנאי
 שיוכח כי סעודיה וירדן חדלו לסייע לאל-בדר ובתנאי שאס-
 סלאל יבקש את הוצאת הכוחות המצריים. רק בשלב זה נפ-

תחה הדרך להכרת ארה"ב במשטר החדש, שהוכרו עליה
 ב-19.12.62 (בין השיקולים להכרה היו, כנראה, הרצון לבלום
 את חדירת הגוש-המזרחי לחלל שנוצר באיזור — והחשש
 פן ישמש חוסר ההכרה ברפובליקנים הוכחה תעמולתית לאי



שביל בהרים

תמיכתה של ארה"ב בכוחות מתקדמים שבאיזור). בעקבותיה
 הלכו מדינות אחרות, דבר שנתן מיד את אותותיו באו"מ —
 בהחלטה לראות בנציג המהפכנים את נציגה החוקי של תימן.
 בניגוד לתקוות המצרים והרפובליקנים, לא נפתרה בכך בעי-
 תם המרכזית — דהיינו: הפסקת פעילותם של תומכי אל-
 בדר. אדרבא, כוחותיו של אל-בדר לא זו בלבד שלא נחלשו,
 אלא אף הגבירו את עצמת פעילותם. משנראה היה בעליל
 כי הכרת ארה"ב לא הביאה עמה את התוצאות המקוות, הפנו
 המצרים והרפובליקנים את עיקר מאמציהם המדיניים לעבר
 בריטניה, במטרה לשכנעה כי תעניק גם היא את הכרתה.
 המצרים קיוו, כנראה, כי על-ידי הכרתה של בריטניה (לה
 השפעה רבה באזורים שמדרום-מזרח לתימן) ייסתמו מקורות
 הסיוע שהוגש משם, לדבריהם, לאימאם. הבריטים, שלהם אינ-
 טרסים חשובים בדרום חצי-האי ערב ובמזרח, לא הכירו עד
 היום ברפובליקנים, בחששם מחידוש התביעות המסורתיות
 של תימן לגבי שטחי הדרום, ומהשפעת התביעות האלו על
 המשכת סיכסוכי הגבולות ועל הגברת התסיסה בעדן עצמה.
 יתר על כן, ההשפעה המצרית באיזור, לאחר התבססות המצ-
 רים בתימן, מסכנת — עוד יותר מאשר מהפכה בתימן עצ-
 מה — את שאיפותיה ומעמדה של בריטניה, הרואה עתה

* ראה: „ספר החוזים למזרח-התיכון“ הוצאת „מערכות“ 1956,
 עמודים 166—164.

בביסוס „הפדרציה של מדינות דרום-ערב“ — שהוקמה לפני כשנה והכוללת את עדן — אחד מקווי-היסוד של מדיניותה בדרום חצי-האי. צרפת — שלה אינטרסים בסומאלי הצרפתית ובנמלה ג'יבוטי — אף היא טרם הכירה במשטר המהפכני. כתוצאה מהלחץ שארה"ב הפעילה על מצרים וסעודיה, הסכימו השתיים למשוך את ידיהן מתימן. במחצית השנייה של 1963 נחתם „הסכם באנקר“* ולפיו התחייבו המצרים לפנות את כוחותיהם מתימן ואילו הסעודים — להפסיק את תמיכתם באימאם. האו"מ, מצדו, הסכים לשגר צות של משקיפים, שהוצבו בגבול סעודיה-תימן כדי לפקח על ביצוע ההסכם. בתחילה דומה היה כי יש בכך משום תחילתו של פתרון, אך למחרת שנודע בעליל שהמצרים אינם מפנים את חיל-המשלוח שלהם, אלא מחליפים יחידות על-ידי שיגור כוחות חדשים — המשיכה גם סעודיה בסיועה „השקט“ לאימאם. ביימים אלה נמסר כי שהיתם של כ-200 משקיפי האו"מ בתימן הוארכה שוב (בפעם השלישית!). כיום נראה כי התערבות האו"מ, כשלעצמה, אין בה כדי לשכנע את הצדדים המעוררים בסכסוך. מסתבר כי דרושים הן לחץ חזק מבחוץ והן בגרות פוליטית על מנת שהאימאם והמהפכנים יסכימו למו"מ ישיר ביניהם ולישור ההידורים על-ידי מוצא של פשרה.

משמעויות

בשלב זה מוקדם עדיין לסכם סופית את השפעת ההפיכה בתימן ולמצות את מלוא משמעויותיה. אולם כבר עתה מסתמנות תוצאות מידיות אחדות, ומתבקשות מסקנות הן בתחום הפנימי של חלק ממדינות ערב והן במערכת יחסי-החוץ שלהן.

ההפיכה הצבאית בתימן וההתפתחות שבאה בעקבותיה (בייחוד — נכונותה של מצרים לשגר צבא סדיר כדי להלחם לצד המהפכנים) משולים לאבן הפוגעת במים, והיא מכה גלים

* על שם דיפלומט אמריקאי שהתמחה ב„ישוב סכסוכים“ מסוג זה, בשמשו גם כשליחה של ארה"ב לריכוך עמידתה של הולנד במחלוקת שלה עם אינדונסיה בשל מערב גיניאה-החדשה.

במעגלים הולכים-ומתרחבים. ההפיכה הצבאית הזכירה למל-כים במדינות ערב פעם נוספת את הסכנה שבנהשלות ובשל-טון-ייחיד — ואת הצורך לפתח את ארצותיהם ולהצמידן על דרך הקידמה הפוליטית, החברתית והכלכלית. סעודיה מיהרה להסיק מסקנות ולגלות יזמה בכיוון זה — וההפיכה בתימן שימשה אחד הגורמים המרכזיים לחילופי הגברי ולעליתו של פיצל הדינאמי לשלטון, במקום אחיו — סעוד. הסתבכותה של מצרים בתימן, הפעלת צבא מצרי נגד עם ערבי, על אבדן חיי האדם והנטל הכספי הכבד על תקציב המדינה וכלכלתה הכרוכים בכך, עשויה להגביר את התסיסה הפנימית בקרב חוגים שונים, בעיקר משכילים וקציני צבא. במישור הבינ-ערבי הוכיחה ההפיכה שוב את אזלת ידו של „החבר-הערבי“, שהתחמק מדיון אוביקטיבי ונוקב בשאלת תימן, ושימשה כנרצו לתהליכי התקרבות והתרחקות שהחלו לאחר פירוק קע"מ בין מדינות ערב עצמן. ההתערבות הצבאית המצרית בתימן עוררה חששות מפני משמעותו של תקדים זה ליתר מדינות ערב, מה גם, שכאשר פרץ הסכסוך האלג'ירי-מרוקני לא היסס עבד א-נאצר לשגר את חייליו לטריטוריה אלג'ירית — כדי לסייע במלחמה נגד מרוקו. המצב בתימן משול כיום למבוי סתום. המהפכנים — הנשענים לחלוטין על הסיוע המצרי הצבאי והמדיני — לא ביססו עדיין את שלטונם והימאם בין המהפכנים-הרפובליקנים ובין האימאם ותומכיו עודנו נמשך. אולם הרעיון המהפכני, שרקם הפעם עור וגיי-דים בצנעא, מהווה כבר עתה גורם חדש שיש להתחשב בו בחצי-האי ערב — אחד המעוזים האחרונים של משטרים מפגרים במזרח-התיכון. גורם זה נותן כבר עתה את אותותיו בחיים הפוליטיים של מדינות האיזור, ובעיקר באלה בהן שול-טים מלכים ונסיכים.

יהא הנצחון בתימן עצמה למי שיהא — אין ספק שארץ זו לא תוכל עוד לשוב למשטר מפגר נוסח ימיה-הביניים. הצורך בפיתוחה של תימן יכריח את שליטיה לפותחה בפני סיוע כלכלי של גורמים בין-לאומיים, שעד ההפיכה הנוכחית היתה להם רק דריסת רגל מוגבלת והשפעה מועטה על המתרחש בתימן.

(המשך מעמ' 32)

מתקציב המדינה המוצע לשנה 1964/65 אנו למדים כי ההוצאות הרשומות בתקציב המדינה בסעיף המפורש של משרד הבטחון מגיי-עות ל-700 מיליון ל"י. סכום זה בלבד מהווה כ-20% מתקציב המדינה וכ-10% מההכנסה הלאומית; אם לבטא מספר זה בסכום הוצאות-הבטחון לנפש — הרי ניתן לשער שנגיע לסכום של כ-280 ל"י לנפש — מתוך הכנסה-לאומית של כ-2800 ל"י לנפש. אם נשוה זאת לסבלת-ההוצאות של המדינות המערביות העיקריות אשר הובאה לעיל, הרי למעשה מעמידים אותנו אחוזים אלה במקום השני מבחינת משקל הוצאות-בטחון בהכנסה-הלאומית הכוללת. אין ספק שגם מבחינה אבסולוטית מהווה סכום זה מאמץ עצום של המדינה; אם נציין כאן שמפעלי פיתוח גדולים, כגון הרחבת מפעל האשלג, או בנין נמל אשדוד או מפעל מוביל-המים הארצי, עולים

האחד בסכום של כ-200 מיליון ל"י והאחר בכ-300 מיליון ל"י — ממילא נדע להעריך נכונה את הסכום המוקדש כיום להוצאות בטחון.

הניתן לצמצם סכום זה, או שמא יהיה צורך אף להגדילו בעתיד? לא כאן המקום להכנס לפרטי סוגיה זו. אולם יש בהחלט להדגיש כי התשובה לשאלה זו — שלא כבסעיפי התקציב המוקדשים לסוגי-הוצאות אחרים — אינה בידינו-אנו בלבד. אם לגבי שיכון, חינוך וכיו"ב נתונה ההכרעה בידיה של החברה הישראלית עצמה, באמצעות מוסדותיה הנבחרים ובהתאם לשאיפותיה ולהשקפותיה — הרי לגבי תקציב הבטחון הגורם העיקרי המכתיב את גודלו של התקציב הנו גורם הנמצא מחוץ לשליטתה של מדינת-ישראל, קרי: האויב הסובב אותנו. במידה שילך ויתעצם אויב זה, נאלץ אנו להגביר כוחנו, דבר המחייב הגדלת תקציב הבטחון.